

PROBLEME ALE LIMBII PRESEI ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA (II)

Redactorii, mai toți tineri și foarte tineri, ai „*Foii Românești*, săptămînal al românilor din Ungaria” (care-și va sărbători curînd al LX-lea an de apariție neîntreruptă)¹ dau dovadă de multă hărnicie, abnegație și profesionalism jurnalistice în munca lor, scoțînd la lumină cu promptitudine exemplară o gazetă bogată în informație diversificată și foarte „fotogenică”, pe deasupra, citită cu mult interes de către români.

Școlăți la unicul liceu din Ungaria „*cu – teoretic! – limba de predare română*”², redactorii, unii dintre ei, manifestă, însă, evidente „lacune” ce dovedesc *ne-stăpînirea* riguroso științifică a structurii gramaticale (a morfo-sintaxei) românești. Chiar și celor cu studii universitare (făcute în Ungaria sau chiar în România), gramatica le poate pune uneori competența și nervii la încercare. Cauza, una dintre cele mai evidente, o reprezintă *prevalența limbii oficiale, maghiara*, pe care cei mai mulți români o folosesc drept limbă de contact diurn, intra-/interetnic, româna devenind progresiv limbă pasivă³.

Una dintre cele mai frecvente „pietre de poticnire”⁴ a redactorilor „*Foii*”, dar, cum spuneam, și ai altor publicații, o constituie *construcția genitivului românesc*, despre care vom trata în cele ce urmează, adresîndu-le redactorilor în final, retoric, întrebări la care chiar singuri – desigur! – ar putea să-și răspundă.

* * *

ÎNTREBĂRI ... DIN START!

Din start vrea să-nsemne „încă din titlu”!

Într-o recentă apariție a „*Foii Românești*” se inserează⁵ un titlu (lung) al unui articol (scurt):

„**ÎNTÎLNIREA PĂSTRĂTORILOR DE TRADIȚII A NAȚIONALITĂȚILOR LA APATEU**”.

Felul cum punem un titlu are, fără-ndoială, importanță. Un învățat lingvist francez și-a dedicat o parte din viața studierii acestei probleme, scriînd un adevărat tratat „despre arta intitulării”. Sigur, e foarte util ca – încă din titlu – să poți afla despre ce tratează, în esență, cartea, studiul, articolul; ce/pe cine înfățișează tabloul pictorului sau statuia sculptorului; despre ce sau despre cine-i vorba în opera muzicală vocal-simfonică, respectiv în așa-numita „muzică cu program” etc. Condiția necesară și suficientă este ca titlul să fie scurt și clar.

I. Titlul la care ne referim aici conține două componente morfo-sintactice în cazul genitiv: (întîlnirea) *păstrătorilor* și (a) *naționalităților*.

Construcția genitivă exprimă, primordial, o relație de

apartenență, de *posesie*, în care substantivul (sau locuitorul său) în genitiv reprezintă „*posesorul*”, iar termenul său regent, (de regulă) precedent, – „*obiectul posedat*”. Genitivul este un caz foarte exigent; el pretinde termenului „obiect posedat” (regentul său) poziție chiar *în fața sa*, precum și *articulare hotărîtă*:

întîlnireA păstrătorilor; tabloul pictorului; tradițiiLE naționalităților etc.

Să numim construcțiile de acest tip „*genitiv direct*”, sau „*i-mediat* (în sensul de „*ne – mediat*”, adică „*fără mediator*”, respectiv „*fără intermediar*”).

În momentul în care, însă, între cei doi termeni ai construcției genitivale apare un cuvînt „*străin de relație*”:

**întîlnireA (periodică) păstrătorilor; *tabloul (original) pictorului; *tradițiiLE (seculare) naționalităților etc.*

genitivul/posesor își exercită autoritatea asupra termenului/obiect posedat, obligîndu-l să-și „trimită”, chiar *în fața* lui (a genitivului) un „*locuitor*” corespunzător *genului* și *numărului* său (gen și număr ale substantivului/obiect posedat). Acest locuitor este **AL, A, AI, ALE** (rareori **ALOR**), numit de gramatici **articol**, căci, e drept, provine din **articolul hotărît** („extras” din substantivul/obiect posedat). Numai că – detașat și amplificat cu un **a- (protetic)**, ceea ce-l face autonom – el se comportă ca un *veritabil „locuitor”*, adică **pronume** (lat.lit. **pro nomen** = „*pentru nume, în loc de nume*”), problemă pe care, deocamdată, o vom ignora metod-ic, adică voit, împăcînd disputa științifică prin denumirea dublă de **articol-pronume**, pe care i-o acordăm aici provizoriu lui **AL, A, ...** :

tabloul pictorului tabloul original AL pictorului:

tradiția naționalității tradiția seculară A⁶ naționalităților păstrătoriI tradițiilor păstrătoriI iluștri AI tradițiilor tradițiiLE naționalităților tradițiiLE seculare ALE naționalităților.

Să numim această construcție, amplificată, „*genitiv indirect*”, sau „*mediat*”, intermediat de articolul-pronume **AL, A, ...**

3. Aceeași pretenție și-o impune genitivul și-n situațiile în care substantivul/obiect posedat este *articulat nehotărît* sau *nearticulat* (ca-n titlul de la care am pornit: *tradiții A* [corect: **ALE**] *naționalităților*), situație în care nici nu mai contează prezența/absența sus-numitului „*cuvînt străin*”:

(UN) *tablou (original) AL pictorului;*

(O) *tradiție (seculară) A naționalității;*

(NI?TE) *păstrători (iluștri) AI tradițiilor;*

(NI?TE) *tradiții (seculare) ALE naționalităților.*

4. Și mai specială este situația în care – din motive prozodice sau de topică – substantivul/„obiect posedat” este postpus „posesorului”:

„**ALE turnurilor umbre** peste unde stau culcate...”⁷;

„Dar nu mai pot. **A dorului tărie**

Cuvinte dăduoaselor mistere...”⁸;

„**Ai noștri tineri** la Paris învață

La gît cravatei cum se face nodul,...⁹ etc.,

situație în care substantivul/obiect posedat (*umbre, tărie, tineri*) își pierde orice tip de articol, „posesorul” (substantiv sau pronume) construindu-se, obligatoriu, cu articolul-pronume: **ALE turnurilor, A dorului, Ai noștri**.

II. „Frica” de această **construcție genitivală „indirectă”** pare să fie pentru unii jurnaliști ai presei românești din Ungaria foarte mare¹⁰, din moment ce-i întâlnim nedoritele efecte la tot pasul. Chiar în același număr al „*Foii Românești*” (nr. 40/2004), la câteva pagini distanță, întâlnim alte două asemenea „*pietre de poticnire*”¹¹ în una și aceeași frază (p. 10). Iat-o:

„«*Festivalul Cluburilor Pensionarilor Transfrontaliere*» a fost titlu [alt titlu, alte „întrebări... din start!”] întâlnirii din 25 septembrie, organizată [sic!] de *Clubul Pensionarilor și a Ceferiștilor* [alt titlu, respectiv nume de club] din Leucușhaz”¹².

1. Astfel, în loc să-și construiască – din cele două genitive – unul „direct” (*festivalul cluburilor* – aici, corect!) și altul „indirect” (... *cluburilor* transfrontaliere **ALE pensionarilor**), autorul titlului articolului a preferat (eschiva!) ca – din construcția genitivală legitim „indirectă” să „extragă” cuvântul „străin” (*transfrontaliere*), convertind-o în „directă” (...*cluburilor pensionarilor*), cuvântul extras („buclucașul” *transfrontaliere*) fiind gramatical *necanonic*¹³ adăugat ca un apendice: *(festivalul cluburilor pensionarilor) *transfrontaliere*.

2. Făcând din nou referire la „*arta intitulării*”, menționăm că – dacă redactorul se hotăra să renunțe la acest „apendice”/balast – izbutea un titlu corect: **Festivalul cluburilor pensionarilor**. Dar, cum foarte frecvent auzim clișeu verbal pesimist, „*n-a fost să fie!*”.

Iar, dacă nu putea renunța la el și-l trata canonic drept ce este (cuvânt „străin” interpus relației), iar construcția – ca **genitivală „indirectă”**, mediata de articolul-pronume corect acordat, titlu devenea, din nou, acceptabil. Mai lung, dar acceptabil: **Festivalul cluburilor transfrontaliere ALE pensionarilor**. Dar se vede, din nou, că „*n-a fost să fie!*”.

III. O oarecare siguranță (dacă nu, mai mult, *rutină!*) în construirea genitivului „direct”, dar totală nesiguranță în a celui „indirect” trădează și continuarea frazei mai sus-citate:

„... a fost **titlul întâlnirii** [!], organizată de *Clubul Pensionarilor* [!] și **A [?] Ceferiștilor** din Leucușhaz”.

Avem, aici, de-a face, înțeleg, cu două cluburi: primul, *AL Pensionarilor*, secundul, *AL Ceferiștilor*¹⁴, primul genitiv fiind construit „direct” și corect (*clubul pensionarilor*), iar al doilea – „indirect” și incorect. Incorect, întrucât – însumând și nerepetând cuvântul *club* (pe care-l pronominalizăm) – din: *clubul pensionarilor* + *clubul ceferiștilor* – nu putem, corect gramatical, obține decât: **Clubul pensionarilor și AL ceferiștilor** (cum precizam *supra*, I.2).

IV. Se mai impune formulată o rezervă, una vizavi de acești „*club-men/ceferiști*”... *maghiari!*, de astă dată nu de

ordin gramatical, ci – să-i zicem – semantic/referențial. Rămîne de domeniul *anecdoticului* dacă în Ungaria de astăzi ar exista vreun *club al... ceferiștilor*, respectiv dacă există *cluburi transfrontaliere* (adică și-n Ungaria, și-n România) *ale... ceferiștilor*: *ceferiști* în ambele țări... *ceferiști* din toate țările!. Fiindcă, dacă s-ar confirma existența unor asemenea cluburi, am putea pretinde c-am intrat și noi în istoria marxismului, clamînd ca Karl Marx (scuzată ne fie i-represibila cacofonie!): *Ceferiști din toate țările, uniți-vă!* (Glumim, desigur, făcînd aluzie la opera clasicilor marxismului, care au lansat în *Manifestul lor*¹⁵ sloganul proletariatului mondial: „*Proletari din toate țările, uniți-vă!*”). Doar că nici *ceferiști* – feroviari ai **C**(ăilor) **F**(erate) **R**(omîne) –, nici vreun *club ceferist(ic)* nu vom putea întîlni, nici la Leucușhaz, nici în toată Ungaria, nici în „toate țările”, altele decît România! Necum *club transfrontalier al ceferiștilor. Al feroviarilor*, da!

* * *

V. Și iată-ne ajunși la mai sus-menționatele și așteptatele întrebări, toate referitoare la „buclucașele” construcții genitivale „indirecte”:

1. Cît privește genitivul **A naționalităților** (I. 2), acest articol-pronume **A** ne conduce *în amonte* spre identificarea referențialului său (*întîlnireA*), care trebuie să-i fie corespunzător *genului și numărului*, exigențe pretinse de tipul de genitiv „indirect” (cum statuam *supra*, I.2, I.3), întrebîndu-ne cundreptățire:

1.1. *întîlnireA* este, oare, **A naționalităților**?

1.2. nu, cumva, *întîlnireA* este doar **A păstrătorilor** (de tradiții...)? (căci *păstrătorii* – nu naționalitățile! – sunt aceia care se-ntînesc la Apateu, nu-i așa?);

1.3. și, dacă am chiar ignora această „logică” a stării de fapt, s-ar putea accepta ca *întîlnirea* să fie și ... **A naționalităților**: **întîlnirea păstrătorilor ... A naționalităților*?!

1.4. nu, cumva, tocmai aceste *tradiții* (feminin plural) sunt **ALE** (feminin plural) **naționalităților**?

Iar cît privește genitivele conținute în fraza citată (de la p.10):

nu-i așa că – în locul unui fals convertit genitiv „direct” (chiar corect gramatical, în

sine, fiind): ...*cluburilor pensionarilor* transfrontaliere – *e*, „*musai*” (< magh. *musaj*) să acceptăm veritabila construcție genitivală „indirectă”: ...*cluburilor transfrontaliere ALE pensionarilor* – corectă, și logic, și gramatical?

2.2. din *clubul pensionarilor* + *clubul ceferiștilor* (fie, ei, și maghiari!), nu-i așa că nu putem obține decît „însumarea”: **Clubul pensionarilor și AL [nu A] ceferiștilor**?

Întrebări retorice, desigur, din moment ce ele reprezintă, în același timp, și răspunsuri la „*întrebări*[le noastre]... *din start, adică din... titluri!*”. Titluri care mai pot accepta și cîte o „amputare”, cîte o „remaniere” lexicală. Astfel, circumstanța locală „... *la Apateu*”¹⁶, care nu modifică întru nimic datele problemei dezbătute aici, poate fi – cu real folos – abandonată din titlu, căci se deduce, se află, oricum, din text. În plus, se cîștigă și prin scurtime.

Referitor la șugubeții „*ceferiști*”... din Ungaria [!], putem, legitim, sugera înlocuirea termenului *ceferist* cu *feroviar* (magh. *vasuti, vasutas*) chiar din denumirea românească a

clubului respectiv din Leucușhaz (Ungaria).

Astfel *diortosite*¹⁷, titlurile/construcțiile genitivale discutate de noi aici ar suna mai frumos și ar fi, și logic-referențial, și gramatical corecte, astfel:

3.1. ÎNTÎLNIREA PĂSTRĂTORILOR DE TRADIȚII ALE NAȚIONALITĂȚILOR ;

3.2. FESTIVALUL CLUBURILOR TRANSFRONTALIERE ALE PENSIONARILOR, respectiv numele românesc al clubului-gazdă a festivalului din Leucușhaz:

CLUBUL PENSIONARILOR ȘI AL FEROVIARIILOR.

* * *

Încheiem cu o notă de optimism, în ce ne privește, precum și de sănătos umor, de vreme ce, iată, spiritul nu ne părăsește.

Ca orice artă, și această capricioasă „*artă a intitularii*” se poate deprinde, cu timpul.

Ca orice construcție, suntem pe deplin convinși că și pretențioasa „*construcție genitivă*” în „*limba noastră cea română*” (cum, cu nemărginită afecțiune, se exprimă frații noștri basarabeni și bucovineni „de dincolo”!) se poate... clădi, pas cu pas.

Căci rubrica aceasta, care sperăm că va continua „*să clădească*”, socot că tocmai de aceea s-a și născut!

Note:

1. Dar și ai altor publicații periodice sau neperiodice.
2. Liceul „Nicolae Bălcescu” din Jula (Gyula), județul Bichiș (Bekes).
3. Dintr-un interviu acordat subsemnatului de Prof. Traian Cresta, Președintele Autogovernării pe Tară a Românilor din Ungaria (AȚRU):
„ – Domnule Președinte, mai deunăzi, într-un colțisor de gazetă („*Foaia Românească*”) citii că din douăzeci și două de localități din Ungaria, în care trăiesc (și) români, doar în două e uzuală româna ca limbă de contact între români. E adevărată informația?
– Mai mult decât adevărată: dureroasă, cum ați spus! Căci de vorbit *românește nu se vorbește aproape nicăieri ...*” (vezi Viorel Hodiș, *Articole și studii*. [vol]. II. *Varia*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2006, p. 273.
4. Vezi *Dicționar Biblic*, vol. II, L – Z, Ed. „Cartea Creștină”, Oradea, 1995, p. 1022, s.v. **piatră de poticnire** (ebr. **kasal** „a merge poticnindu-se”; ebr. **miksol, maksela** „lucrul de care se împiedică cineva”).
5. Nicidecum **înserează** (confuzie paronimică ... „rătăcită”, uneori, printre foile „Foi”!).
6. Se poate legitim aprecia – din punctul de vedere al gramaticii istorice – că, în situația specială a genului *feminin singular*, – **A** (articol) + **A** – (protetic) s-au unit: **A naționalităților**. Femininul singular românesc prezintă și alte specificități.
7. Gr. **Alexandrescu**, *Umbra lui Mircea. La Cozia*.
8. M. **Eminescu**, *Poesii*, (editio princeps: T. Maiorescu), Editura Librăriei SOCECU & Comp., București, 1884, p. 51.
9. Idem, *Poezii, ediție îngrijită de Perpessicius, ESPLA (București), 1958, p.397*.
10. Nu putem ignora trista realitate că și *pentru unii condeieri din țară* – jurnaliști, ba chiar scriitori cunoscuți –, realitate neonorantă și *deloc exemplară pentru diaspora românească*, asupra căreia vom reveni.
11. Vezi *supra*, nota 4.
12. Numele ultimei stații de cale ferată de pe teritoriul maghiar (a magistralei **Budapesta – Arad – București**) din satul **Leucușhaz** (Lokoshaz) spre **Curtici – Arad**.
13. Vezi cuplul antonimic **canonic – anapoda** (<n.gr. *kanonika – anapoda*) în articolul *Norm and Disagreement in the Usage of the „Oblique” Case in Romanian*, în V. Hodiș, *Op. Cit., supra*, nota 3 (Vezi rezumatul articolului în limba română, p. 180-181).
14. (...ceferiști ai Ungariei?!). Chiar dacă – organizatoric/oficial – avem unul și același club, din punctul de vedere al dezbaterii noastre chestiunea e irelevantă, motiv suficient ca, deocamdată, s-o ignorăm.
15. Vezi *Manifestul Partidului Communist*, publicat de K. Marx și Fr. Engels, Londra, 1848.
16. Numele localității-gazdă a „întîlnirii” **Apateu** (Apatfalva < **apat** = „*abate*” + **falva** = „*sat*”) de lângă **Nădlac** (Nagylak), important punct de treedere a frontierei româno-maghiare.
17. Vezi Lambros Peținis, *Dicționar grec-român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, s.v. **diorto [-ono]**, „*a corecta, a îndrepta, a repara*”.